

# Колхозмудар күч-көлс бүрдэлгэнэ болн күч-көлснэ олвр-мөнъг өглгэнэ ШИН ЯНЗ

Бригадмуд — селанэ адл-ахун производств бүрдэлгэнэ гол янзнь болджана. Колхозмудин экономикин үлгүлд аднэ нилчнь, производствиг механизировать келгэнэ кемджэнь тасрхан угагьар өдлгэнэ залгьлдэж улм икэр беджэнэ. Болв колхозмудт техник худсна болн МТС-н бүрдэмдиг оньдарулсна хэбн адл-ахусар бригаде бүрдэлгэнд темдгтэ сольвр гарсн уга.

Кесг колхозмудар, нег үлү, хар биш газрин зона тал-дунд болн ар үзгин областсын колхозмудар урдк кевтэн багьар шишлнэгдрүлгдсн бригаде үлдэгдсн, кесг саамдан болхла үүрмг селэдин болн деревньсин улд комплексн бригаде бүрдэгдэ, аднэ йилгьэн газр, көдлмшч болн шимтэ-шүүстэ мал батлгдсн. Цуг эн бригаде салу тракторн бригадсар теткднэ. Күч-көлсиг тийм кевэр бүрдэлгэнд, производств гардлгэнд болн теткдгэнд хойр аньгрлгэнэ йовдл, тракторн болн полеводческ бригадсин көдлмшт ханыцан уга йовдл, газр болн техник адлгэнд эзн биш йовдл гарна, эннь тегэд аш сүүлднэ таранэ ургьцд му нильчэн хальдана.

Манагьар болхла, адл-аху болгэнд өбрхн цагин дунд газр адлгэнд комплексн механизаци орулдж чадх аргьта механизированн нег бригад бүрдэлгэнэ хаалгьар йовлгэн — неггтэ болдж медгднэ. Уүрмүд Гиталовин болн Мануковскийн болн түрүн нүүрин талдан чигн механизатормудин дамшлгс, мел тийм бригаде бүрдэлгэнэ кергг ирлцнэгьүн тускар келдженэ. Эн бригаде газр адл-

гьнд баатхэ, нам малин халхд комплексн механизаци орулгьна төрит хагьлдэ чадх аргьта мөн.

Механизированн бригадсин дилвертэ көдлмшин төлэ материалн урмдин туск төрит чикэр хагьлх кергтэ. Өдгэ цагт колхозмудар болн совхозмудар газр адлгэнд олгдсн күч-көлсн, зокал метэр күцэгдсн көдлмшин кемдженэ ирлцүлгдэж хэрүлгднэ. Күч-көлснэ олвр мөнъгиг, гаргьгдсн продукция нег то халадж өглгэнд орх цаг ирв гидж бидн тоолджанавдн, тийгдэж өглгэн малин халхин көдлмшт кегднэ, тегэд тийм систем эврэ саагьэн үзүлсн.

Сүл джилмүдин эргцд К. А. Тимирязевин негтэ, Московск селанэ адл-ахун академин социалистическ селанэ адл-ахусин предприятиес бүрдэлгэнэ кафедрэр, ургьмлин адл-уушин центнертнь күч-көлснэ олвр мөнъг өглгэнэ диг-даран диглгдэж кегдэд, Тамбовск областин, Калининэ негтэ сургьулин-дамшлгин адл-ахун сөрдж халагдлэ. Энүнэ төлэ культур болгьнар, эс гидж нег зүсн культурмудин баг болгьнар батлгдсн агротехникас, көдлмшин кемдженэ болн тарифн ставкас иштэгьэр эн культурмуд тардж ургьалгэнд гаргьгдх джалвин цуг мөнъгн, зурад халагдэж темдгднэ. Эн мөнъгн зурагьар халагдсн ургьцд хувалгьна хаалгьар центнер продукция өггдх джалвин мөнъгнэ кемдженэ батлгдсн.

Эн кемджэгьар центнер продукция джалвин мөнъгн бичгдснэ ашд, бригадт джалвин мөнъгнэ эврэ көрнъг бүрдэгдэжэлэ. Джилин ут-туршарт кедж күцэсн көдлмшгэн көдл-

мшчнр совхозмудт батлгдсн тарифн ставкасн 80 процент кемдженэ аванс авчала.

Эн дамшлгт сэн ашан үзүлсн. 1958 джилд, шин системэр көдлсн негдгч бригадин джалвин көрнъгн 183 минъгн арслнъ болсн. Джалв өглгэнд илдэн 148,5 минъгн арслнъ мөнъгн гарсн. Улдсн 34,5 минъгн арслнъ мөнъгиг көдлмшчирт адл-ахун джилин сүүлар өггдсн.

Бригадин көдлмшчнр джилин мөнъгнэ көрнъгэн арвэр, кергт улм ирлцнэгьүгьэр олзджасн, аднэ күч-көлснэ шунлгнь болн күч-көлснэ диг-дарань өдлэд, көдлмшин чинрнь сээрсн. Энүнэ ашд, энүнд селанэ адл-ахун культурмудин ургьцнэ чигн икэр авгдсн. Негдгч бригад намрин таранэ буудян культурмудин гектар болгьнас 18,4 центнер буудя, силосин эрдни-шишэ — 400 центнер, тармр өвсн — 43 центнер авсн, хуучарн көдлсн талдан хойр бригадсар, гектар болгьнас 17 центнер буудя авсн. Эн систем культур болгьнд гардг, күч-көлснэ гаруг 10—20 процент хасад, центнер продукция гаргьлгэнд гардг джалвин мөнъгнэ гаруг багьрулсн. Энүнэ хамдан, трактористрин сар болгьна джалвн 990 арслнъгас 1 минъгн 271 арслнъ күртл, мөрн көлгн-күчнэ болн гарин көдлмшт йовсн көдлмшчнрин джалвн — 351 арслнъгас 479 арслнъ күртл өссн. 1959 джилд гурвн бригад цугтан күч-көлснэ мөнъг өглгэнэ шин янзд орсн.

Калининэ негтэ учозин сэн дамшлгит тоолад, Московск областин Ступинск района «Новая жизнь» колхозд механизированн нег бригад бүрдэх, күч-көлснэ олвр мөнъгиг продукция центнер болгьнд өглгьиг бүрдэх селвг өггдлэ. Колхозин правлень эн селвгиг таасад, 1959 джилин октябрь сарас авн энүг күцэлгьнд орсн.

«Новая жизнь» колхозд, одахн күртл комплексн долан бригад, тракторн хойр бригад баасн. Газр адлгьнд ут турштан 250 күн көдлг билэ. Өдгэ цагт механизированн гурвн бригад болн таран-темснэ нег бригад бүрдэгдсн баанэ. Бригадсин медврт долан трактор болн эрки кергтэ машинд, дакад зер-зев өггдженэ. Бригадин ханьд бригадир, күч-көлс бүрдэлгьэр болн тоолдж диглгьэр баадг энүнэ дарук, 15 механизатор болн олн зүсн көдлмшт йовдг 6 колхозник орна.

Таран-темс тардж ургьалгьна бригадт чигн техник бас өггдв. Энүнэ ханднь — 31 күн. Олн джилдүн культурн баадлд баах малин идгин, 330 гектар агьута хойр участка газр теткьлгэнд 4 күн ханьта механизированн хойр звено бүрдэгдсн. Увлин цагт адн фермс теткхн.

Тийм кевэр газр адлгьнд 250 күнэ ормд 90 күн көдлхн. Газр адлгьнд көдлгдг нег көдлгчд 50 гектар шаху газр, тарэ-темснэ бригадт көдлгдг нег көдлмшчд 15 гектар газр тусджана.

Механизатормудин седвэрэр, бригадмудар 5 күн ханьта совет бүрдэгдсн. Бригадин совет, бригадин көдлмшин зура диглгдэж кегьад, колхозин правленьд өгнэ, таранэ көдлмшиг сэн чинртэгьэр болн болзгнь кехиг шүүдэж халанэ, материалмуд болн мөнъг гаргьлгьиг шүүдэж халанэ, бригадт кедү күн болн техник кергтэг йилгьнэ, бригадас муугьар көдлгдг члед гаргьлгьна, эс гилж аднд негр шанъгин мөнъг эс өглгьнэ туск төр колхозин правленьд тавнэ.

Бригадин совет — бригад гардлгьна белн залгьна коллективн орган болджана, эн совет бригадт дөнъ-тус күргх даалгьврта.

Колхозин механизированн бригаде күч-көлснэ олвр мөнъгиг центнер продукция өглгьнд орджана. Бригадин джалвин мөнъгнэ көрнъ йилгьхн төлэ центнер продукция өггдх мөнъгнэ диг-даран колхозд кегдв. Центнер продукция халадж, күч-көлснэ олвр мөнъг өглгьнэ диг-даран, шин техник болн агротехникин прогрессивн эв-аргь орулгьнла залгьлдэж производств гарсн сольврла ирлцүлгдэж шинэс диглгдэжэхн.

Джалвин мөнъгнэ көрнъг бригадин члед хоорнд күч-көлснэ тоогьар болн чинрэр хувагдхн. Мещерино селанэ болн Городня селанэ бригадсар джилин ут-туршарт бригадин член болгьнд — адл-ахун батлгдсн дигэр болн кемджэгьэр кедж күцэсн көдлмшин халадж, джалвин мөнъгн бичгднэ. Адл-ахун джилин сүүлар бүкл тооцан кегднэ. Джалвин көрнъгас үлдсн мөнъгн бригадин член болгьнд, авсн джалвин кирцагьэрн халадж хувагднэ.

Механизированн бригадсин чледи олн зүсн дөнъгч көдлмшт көдлгдг көдлмшчнрин күч-көлснэ олвр мөнъгн — механизатормудин джалвас 70 процент кемдженэ өггднэ. Мөрн көлгн-күчнэ — гарин көдлмшт көдлгдг колхозникүд, кедж күцэсн көдлмшин кемджэгьэрн 8-с авн 18 арслнъ күртл авцхана. Бригадирт, бригадин членэ дундин джалвин 140 процент бичгднэ, бригадирин дарукд — 100 процент бичгднэ.

Таранэ ургьц авлгьна зура күцэгдхлэ — механизатормудин сарин джалвн, дундлад 1000—1200 арслнъ, олн зүсн көдлмшт көдлгдг көдлмшчнрин джалвн — 600—700 арслнъ, бригадирмүлин джалвн

1300—1400 арслнъ болхиг то-диг үзүлджэнэ. Ургьц өдлгьнлэ болн мөнъг арвлгьнлэ хамдан джалвин мөнъгн икдэд йовхн.

Механизированн бригадсин цуг үүлдврн — адл-ахун расчегин авц-барцд бүрдэгднэ. Энүнэ эркд бригадин джалвин көрнъг батлгьнла зергдүлгдэж, бригад болгьнд — машинэ тосн бензинд, техник халаврт болн ясврт, үүрмг зер-зев гаргьгдх мөнъгнэ зура (лимит) өггднэ. Мөнъг болн материалмуд арвлсн бригадт, колхозин правлень арвлсн мөнъгнэ 25 процент күртлнэ өгхн.

Колхоз, комплексн механизацин гурвн джилэ зура диглгдэж кев. Энүг күцэхин төлэ колхоз сай шаху арслнъ мөнъг йилгьдэж гаргьхн.

Комплексн механизацин улд күч-көлс бүрдэлгьнэ болн күч-көлснэ олвр мөнъг өглгьнэ шин янз — колхоз 1960 джилин бийднэ күч-көлснэ гаруг дүнъгчд 35 процент хасх эв-аргь өгхн.

Механизацин улм өбдм кемджен — агротехническ керг-үүлдвриг цагтнь күцэх, селанэ адл-ахун культурмудин ургьциг өдлүлх, центнер продукция гардг гаруг багьрулх эв-аргь өгхн. Кемджен 1958 джилд центнер буудя гаргьлгьнд гарсн күч-көлснэ гарунь 21 арслнъ 72 деншт баасн болхла, комплексн механизаци келгьнд болн колхозникүдин олвр мөнъгн икдсн бийн — 9—10 арслнъгас давсн биш, олн джилин тармр центнер өвс гаргьлгьнд 6 арслнъ 30 деншт болн 3 арслнъ 50 деншт, силосин культурмудар — 5 арслнъ 25 деншт болн 2 арслнъ 20 деншт гарсн.

Күч-көлс бүрдэлгьнэ болн күч-көлснэ олвр мөнъг өглгьнэ шин янз сэн кесг чинртэ мөн. Центнер

батлгьнд — джалвин ик-багьин кемджен — селанэ адл-ахун культурмудин ургьцла болн ут-тооднэ буудя авлгьнла залгьлдата болхн. Тийм системд джалвин мөнъгнэ көрнъгин кемджен — бригадин чледи тоола залгьлдх, хэрн цөн көдлмшчнр таранэ ургьцн өдлүлгьнэс болн ут-тооднэ буудя авлгьнас көлтэ джалвин мөнъгнэ көрнъгэн икдүлгдэж чадх эв-аргь учрагдженэ.

Батта джалвин кемджен батлгьнд механизировать кегдсн болн ода бийн механизировать кегдэд уга көдлмшин цуг кемджен тоолгднэ. Эн учрар, бригадин көдлмшт орулгдг колхозникүдин күч-көлснэ — бригадин джалвин мөнъгнэ көрнъгас хэрүлгднэ. Цуг эн хамг — бригад цуг көдлмшэн, аргьта болхла, негр күчнчидл багьар орулад, механизированн эв-аргьар кех урмдта болдгур авч ирхн.

Күч-көлс бүрдэлгьнэ болн күч-көлснэ олвр мөнъг өглгьнэ шин янз — газр адлгьнэ культуринь өдлүлгьнд, гүртм болн товарн продукция гаргьлгьиг икдүлгьнд, күч-көлснэ ашиг өдлүлгьнд, продукция нег тоогьин үнинь багьрулгьнд дөнъгус болад, энүнэ улд колхозин производствин экономик болн колхозникүдин материалн баадл-джиргьлин кемдженэ цаарандан өсхд дөнъ-тус болхн магьд уга.

Өбрхн цагин дунд газр адлгьнд комплексн механизаци болн күч-көлснэ олвр мөнъгиг центнер продукция халадж өглгьнэ шин янзд орлгьиг күцэдэж чадх механизированн бригаде бүрдэлгьиг аль-бисэрн дөнънэд, колхозмудар болн совхозмудар өргэр делгрүлх кергтэ гидж бидн тоолджанавдн.

Профессор Г. Лоза.